

УДК 378.018.8:373.3.011.3 – 051:81'243

Любов Байдюк

<https://orcid.org/0000-0002-0341-3797>

викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних
технологій у початковій школі

Уманського державного педагогічного університету імені

Павла Тичини

lubovsoroka17@gmail.com

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація: у статті аналізуються умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки. Розглядається готовність учителя початкової школи до навчання іноземних мов у контексті особистісно-орієнтованого підходу як інтегративна якість особистості, що виявляється в єдності мотивації, професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, що є умовою реалізації професійно-педагогічної діяльності.

Встановлено, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів іноземної мови початкової школи зорієнтована переважно на формування предметно-професійних знань, умінь і навичок, а також характеризується репродуктивними методами.

Ключові слова: технологія, методика, навчання, педагогічні технології, особистісно-орієнтований підхід, інтеграція, мотивація, праксиологічний підхід.

Любовь Байдюк

<https://orcid.org/0000-0002-0341-3797>

преподаватель кафедры профессиональных методик и
инновационных технологий в начальной школе
Уманского государственного педагогического университета имени
Павла Тычины
lubovsoroka17@gmail.com

**УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ОБУЧЕНИЮ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ПРОЦЕССЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ**

Аннотация: в статье анализируются условия формирования готовности будущих учителей начальной школы к обучению иностранным языкам в процессе профессиональной подготовки. Рассматривается готовность учителя начальной школы к обучению иностранным языкам в контексте личностно-ориентированного подхода как интегративное качество личности, проявляющееся в единстве мотивации, профессионально-педагогических знаний, умений и навыков, является условием реализации профессионально-педагогической деятельности.

Установлено, что профессионально-педагогическая подготовка будущих учителей иностранного языка начальной школы ориентирована преимущественно на формирование предметно-профессиональных знаний, умений и навыков, а также характеризуется репродуктивными методами.

Ключевые слова: технология, методика, обучение, педагогические технологии, личностно-ориентированный подход, интеграция, мотивация, праксиологичный подход.

Lyubov Baidyuk

<https://orcid.org/0000-0002-0341-3797>

Lecturer of Professional Techniques and Innovation Technologies Chair
in Primary School

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

**CONDITIONS FOR FORMING THE PREPARATION OF
FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR FOREIGN
LANGUAGE TEACHING IN THE PROFESSIONAL TRAINING
PROCESS**

lubovsoroka17@gmail.com

Abstract: The article analyzes the conditions of formation of future primary school teachers' willingness to learn foreign languages in the process of vocational training. The readiness of the elementary school teacher to study foreign languages in the context of a personality-oriented approach is considered as an integrative quality of personality, manifested in the unity of motivation, professional and pedagogical knowledge, skills and skills which is a condition for the realization of professional and pedagogical activities.

The status and generalization of the experience of preparing future elementary school teachers to teach the younger foreign language students in the higher pedagogical education system has been analyzed.

It is established that the professional and pedagogical preparation of future teachers for teaching a foreign language to juniors is oriented mainly to the formation of subject-professional knowledge, skills and is also characterized by reproductive methods. Insufficient attention has been paid to the problem of the technologicalisation of teaching foreign languages; there are no textbooks on methodology for analyzing different foreign language learning technologies of younger students.

In the context of reforming education changing its paradigm from a traditional one to a personality-oriented one with a focus on improving the quality of higher pedagogical school the problem arises of the conditions of

formation of future primary school teachers' willingness to learn foreign languages in the process of vocational training. The development of education today becomes impossible within the existing model new ideas for sustainable development are needed. Today the education system built on the basis of modern ideologies and worldviews, contributes to the fact that the future teacher's personality formation is directed towards a sustainable reality into the past. Such education is no longer satisfying the demands of the time. Moreover, it is predominantly oriented towards the disciplinary delineation of knowledge and away from the problems of today.

It is only possible to change the existing development model by changing the thinking and behavior of people. Education is not only the accumulation of scientific and technical knowledge, it is the development of humanitarian thinking and self-confidence, it is also the ability to act that is to build their relations with the environment on a moral basis. This raises the task of finding the means that would enable the formation of a «progressive» individual and social consciousness and therefore could help to change the whole humanitarian component of the pedagogical culture.

Key words: technology, methodology, teaching, pedagogical technologies, person-oriented approach, integration, motivation, praxiological approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах реформування освіти, зміни її парадигми з традиційної на особистісно-орієнтовану, спрямованістю на підвищення якості перед вищою педагогічною школою постає проблема умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки. Розвиток освіти сьогодні стає неможливим у межах вже існуючої моделі, необхідні нові ідеї стійкого розвитку. Нині система освіти, побудована на основі сучасних ідеологій, світогляду, сприяє тому,

що становлення особистості майбутнього вчителя спрямоване на сталу реальність, на минуле. Така освіта вже не задовольняє вимог часу. Більш того, вона переважно зорієнтована на дисциплінарне розмежування знання та відірвана від проблем сьогодення.

Змінити існуючу модель розвитку можна лише шляхом зміни мислення та поведінки людей. Освіта – це не лише накопичення науково-технічних знань, це розвиток і гуманітарного мислення та впевненості в своїх силах, це і вміння діяти, тобто будувати свої стосунки з оточуючим середовищем на моральній основі. У зв'язку з цим виникає завдання пошуку засобів, які б забезпечили формування «прогресивної» індивідуальної та суспільної свідомості, а, отже, могли сприяти зміні всієї гуманітарної складової педагогічної культури.

На наш погляд, таким актуальним напрямком оптимізації професійної освіти є створення умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки, як теоретичний орієнтир педагогічної науки, що охоплює вивчення та розробку цілей, змісту, методів навчання та проектування навчально-виховних процесів.

Аналіз останніх досліджень. Розроблення цілей навчання іноземної мови на різних етапах розвитку шкільної освіти в межах свого історичного часу, практичне оволодіння іноземною мовою вивчено Н. Гальсковою, І. Грузинською, Т. Литнковою, О. Миролубовим, Ю. Пассовим та іншими. Теоретичні та методичні засади навчання іноземних мов у період становлення радянської влади обґрунтовано Н. Борисовою. Психологічні аспекти навчання англійської мови учнів початкової школи розглянуто І. Головською, Л. Дідик, Н. Жеренко та іншими, цільовий компонент навчання іноземних мов у контексті розвитку змісту вітчизняної загальної середньої освіти – Т. Литнковою. Питання раннього навчання іноземних мов в інших країнах проаналізовано А. Бублик, Н. Дзюбишиною,

Ю. Павлович, М. Пархомчук, В. Смелянською та іншими. Практичні питання щодо навчання англійської мови учнів початкової школи опрацьовано Л. Городничою, М. Денисенко, Л. Дідик, О. Коломіною, Ю. Меньковською, Д. Ольшанським, О. Паршиковою, О. Скальською, Т. Яблонською, О. Ябуровою, Л. Ягеніч та іншими.

Метою статті є аналіз умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки.

Завданням статті є визначення умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки.

Кардинальні соціально-економічні, глобалізаційні перетворення, які відбуваються в сучасному суспільстві, розширення міжнародних зв'язків України спричинили не тільки пробудження національної самосвідомості українців щодо відродження, розвитку української культури і мови, але й зумовили прагнення громадян нашої держави стати повноправними членами європейської спільноти в усіх сферах суспільно-політичного життя, невід'ємною умовою чого є оволодіння іноземною мовою.

Зауважимо, що сьогодні близько 80 % інформації передається та зберігається іноземною (англійською) мовою – мовою міжнародного співробітництва, а сформована англомовна компетентність розширює можливості англомовного спілкування, навчання on-line тощо. Володіння іноземною мовою робить пересічного українця конкурентоспроможним на міжнародному ринку праці, надає можливість відчувати себе громадянином світу.

Саме цим обумовлена увага Української держави до питання опанування іноземною (англійською) мовою. Так, відповідно до Указу Президента України від 16.11.2015 р. №641/2015, 2016 рік оголошено роком англійської мови; оновлено й затверджено Міністерством освіти і

науки України програми з вивчення іноземної мови (2016 р.); Верховною Радою України прийнято Закон України «Про освіту» (2017 р.), а Кабінетом Міністрів України затверджено Концепцію Нової української школи (2017 р.) та Державний стандарт початкової освіти (2018 р.). Останнім задекларовано мету вивчення іноземної мови як «формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти», й передбачено організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

Ефективність процесу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов залежатиме від створення умов їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі, оскільки умова визначає «відношення предмету до оточуючих його явищ, без яких він не може існувати» [1], тобто умова детермінує те середовище, в якій явище виникає, існує та розвивається.

У нашому дослідженні під педагогічною умовою ми розуміємо комплекс заходів у навчально-виховному процесі, що забезпечують досягнення суб'єктами учіння необхідного рівня знань, умінь та навичок. Зважаючи на завдання дослідження, під умовами формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов ми будемо розуміти вимоги до їх професійної підготовки як динамічну, гнучку систему, що вимагає критичного відношення до процесу навчання. Метою функціонування такої системи є становлення студентів як суб'єктів педагогічної діяльності з навчання іноземних мов молодших школярів. Тому в межах нашої роботи буде визначено необхідні та достатні умови

формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки.

Для визначення комплексу педагогічних умов ми обрали такі шляхи:

- визначення вимог нормативних освітніх документів вищої та початкової шкіл до діяльності та особистості сучасного вчителя іноземної мови початкової школи;
- визначення особливостей формування досліджуваного виду готовності у майбутніх учителів початкових класів в умовах інтеграції природничо-наукового та професійно-практичного циклів підготовки.

Під час визначення нами комплексу педагогічних умов, що сприяли ефективному формуванню готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки, ми врахували:

- особливості та зміст діяльності майбутнього спеціаліста;
- сучасні вимоги до кваліфікації вчителя іноземної мови початкової школи;
- недостатній рівень готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов;
- інтеграцію теоретико-методологічного та дидактико-лінгвістичного змісту підготовки студентів, що виконує функцію забезпечення реалізації вимог до освіченості студента через засвоєння ним спеціально відібраного та організованого соціального досвіду людства;
- провідні ідеї особистісно-діяльнісного та технологічного підходів.

Формування готовності до навчання іноземних мов ми розглядаємо як складний та суперечливий процес удосконалення всіх сторін професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи, причому навчання як ключову категорію дидактики ми, слідом за С. Ніколаєвою,

будемо розуміти як акт взаємодії того, хто навчає, з тим, кого навчають, з метою передачі одним і засвоєння іншим соціального досвіду [4, с. 64].

Схарактеризуємо зазначені вище умови формування досліджуваного виду готовності у майбутніх учителів початкової школи.

Умова 1. Опора у підготовці майбутніх учителів початкової школи до діяльності з навчання іноземних мов на проектні технології.

З філософської точки зору діяльність – це форма існування людського суспільства; прояв активності суб'єкту, що виражається в доцільній зміні оточуючого середовища, а також перетворенням людини самої себе [8, с. 456].

Відповідно до теорії, обґрунтованої О. Леонт'євим, діяльність – це механізм орієнтації людини в оточуючому середовищі, активна форма взаємодії з ним з метою задоволення потреб. Загальну будову діяльності можна зобразити у вигляді ланцюжка елементів її макроструктури: мотив → мета → дія → операція → результат [3, с. 145-167].

Таким чином, в структурі педагогічної діяльності в якості функціонального компоненту правомірним є виділення технологічного проектування, під яким ми розуміємо такий вид педагогічної діяльності, що дозволяє змодельовати студенту цілісне уявлення про майбутній навчальний процес.

Аналіз підходів дослідників до проблеми діяльності вчителя дозволив нам розробити власну логіку роботи майбутніх учителів початкової школи над навчальним проектом і виділити в ній такі етапи:

1. Підготовчий: аналіз та оцінка поточного стану об'єкту проектування, з'ясування в ньому недоліків і протиріч; теоретичне обґрунтування проблеми на основі аналізу наукових досліджень; визначення просторово-часових даних, матеріально-технічне забезпечення, розподіл прав та обов'язків.

II. Основний: з'ясування цілей роботи над навчальним проектом; прогнозування способів досягнення мети; концепціалізація педагогічного задуму; оформлення цілісної програми роботи; планування; визначення процедур поточного контролю.

III. Прагматичний: визначення шляхів реалізації проекту; апробація навчального проекту.

IV. Заключний: самооцінка якісних результатів експериментальної апробації навчального проекту; незалежна експертна оцінка педагогічного об'єкту; рефлексія труднощів, що виникли, доопрацювання з метою оптимізації проекту.

Умова 2. Цілісний характер підготовки, що забезпечується включенням питань формування готовності до навчання іноземних мов відповідно до основних форм організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

За результатами студіювання наукових розвідок, готовність майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов являє собою складне утворення, що характеризується єдністю мотивації, системи професійних знань і умінь, вмінь підвищувати та підтримувати рівень іншомовної та психолого-педагогічної підготовки. Тому підготовка студентів, метою якої є їхнє становлення як професіоналів, здатних викладати іноземні мови в початковій школі, повинна мати цілісний характер і реалізовуватись у відповідних організаційних формах навчання, які є одним із складників педагогічної системи. Процес підготовки майбутніх вчителів початкової школи у вищому навчальному закладі організовано відповідно до чотирьох форм навчання:

- 1) форми, спрямовані переважно на теоретичну підготовку студентів (лекції, семінари, навчальні екскурсії, навчальні конференції, консультації);

- 2) форми, спрямовані переважно на практичну підготовку студентів (практичні й лабораторні заняття);
- 3) форми, спрямовані переважно на контроль знань, навичок і вмінь студентів (курсове та дипломне проектування, навчальна практика);
- 4) самостійні позааудиторні заняття.

Беручи до уваги особливості майбутньої професійної діяльності, пропонуємо використовувати під час підготовки вчителів іноземної мови початкової школи різновиди лекцій, розроблені О. Potocka [9, с. 254-265]:

– *the interactive lecture* (викладач подає матеріал декілька хвилин, потім робить зупинку та ставить студентам запитання чи просить відтворити зміст щойно прослуханого, перевіряє його розуміння та пропонує передбачити наступний зміст лекції);

– *the curran-style lecture* (два студенти знаходяться по обидва боки від викладача, який читає лекцію; матеріал подається короткими викладами з інтервалами, для того щоб кожен із студентів повторив те, що він запам'ятав і зрозумів із повідомлення лектора);

– *lecture key words* (студентам дається час для того, щоб вони зрозуміли терміни з контексту та зафіксували відмінності між своїм розумінням та значенням термінів, поданим викладачем);

– *the buzz-group lecture* (лекційна група складається з 2-6 осіб, які можуть змінювати зміст матеріалу, ставити запитання та коментувати прослухане, відбувається інтерактивний зв'язок викладача із аудиторією, що дає можливість зрозуміти рівень розуміння лекції та зацікавленості нею);

– *participant mini-lecture* (студенти і викладач на короткий час обмінюються ролями: перші виступають із тематичним виступом із наступним його обговоренням)

Форма навчання, яка органічно пов'язана з лекцією є *семінарське заняття*, під час якого викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів на основі індивідуально виконаних завдань [6, с. 102-115]. У процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у ЗВО семінарське заняття виконує такі дидактичні цілі: поглиблює, систематизує й закріплює знання та здійснює їх перевірку, сприяє розвитку навичок і вмінь самостійної роботи з науковою літературою, реалізує вміння аргументовано відстоювати свою точку зору, відповідати на запитання слухачів, задавати запитання слухати інших тощо.

Специфіка діяльності майбутніх учителів іноземної мови початкової школи зорієнтовує нас на такі способи проведення семінарських занять:

- *семінар-заслуховування* (передбачає попередній розподіл серед студентів питань та підготовку доповідей для їхнього заслуховування та обговорення на занятті);
- *семінар-бесіда* (дозволяє залучити максимальну кількість студентів до активного обговорення теми завдяки проведенню розгорнутої бесіди за планом, вступним і заключним словом викладача);
- *семінар-диспут* (проводиться у формі діалогічного спілкування та передбачає обговорення конкретної проблеми всіма учасниками з метою встановлення оптимально достовірних шляхів її розв'язання);
- *змішана форма семінарського заняття* (поєднує в собі вільні виступи студентів і дискусійні обговорення питань).

Особливою організаційною формою навчання, що спрямована на розширення, закріплення та вдосконалення професійних знань майбутніх учителів початкової школи, є *навчальна конференція*. Студенти готують реферати та доповіді у відповідності до певних вимог, що сприяє формуванню та розвитку в них умінь і навичок дослідницької діяльності.

Таким чином, цілісність характеру підготовки майбутніх учителів початкової школи означає, що протягом кожної з організаційних форм навчання досягаються певні рівні готовності до навчання іноземних мов: на лекціях, семінарських заняттях, під час самостійної роботи та протягом навчальної екскурсії студенти набувають знань з фаху, на практичних та лабораторних роботах у них формуються лінгводидактичні навички, у ході педагогічної практики – лінгводидактичні вміння.

З іншого боку цілісність процесу формування готовності майбутніх учителів до навчання іноземних мов забезпечує розвиток умінь самоаналізу та самооцінки себе як особистості та як суб'єкта навчальної діяльності; набуття досвіту з навчання іноземних мов учнів початкових класів; спрямовує на вибір індивідуальної технології навчання іноземних мов молодших школярів.

Умова 3. Реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та студентів на основі співтворчості.

Відповідно до цієї умови включення студентів у спільний з викладачем навчально-пізнавальний процес здійснюється на основі суб'єкт-суб'єктних стосунків, що забезпечує самоактуалізацію студентів за рахунок використання навчальних технологій.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволяє нам стверджувати, не існує однозначного трактування поняття «суб'єктність», натомість його розуміння варіює від функції особистості [7, с. 389-405] до інтегративної якості людини.

Сучасний етап розвитку системи педагогічної освіти, що відбувається на засадах особистісно орієнтованої педагогіки вимагає переосмислення характеру міжособистісної взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Її підґрунтям мають стати такі положеннями:

- студент є не об'єктом, а суб'єктом педагогічного впливу;
- особистість студента унікальна і заслуговує на повагу;

- провідною ідеєю в переосмисленні сенсу педагогічної підготовки майбутніх учителів є примат «суб'єктності» [5, с. 325-354].

Інші науковці [1, с. 25] стверджують, що для реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії повинні бути створені умови, що ґрунтуються на засадах розвивальної освіти, а саме:

- студент стає суб'єктом власного розвитку і розглядається як самоцінна особистість;
- засвоєння знань, умінь і навичок перетворюється з мети на засіб;
- на зміну «суб'єкт-об'єктній» закономірності впливу на студента приходить принцип співробітництва: викладач і студент не протистоять один одному, а виступають як партнери спільної діяльності.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведений аналіз першоджерел з теми дослідження дозволив визначити та теоретично обґрунтувати дидактичні умови ефективного формування готовності майбутніх учителів початкових класів до навчання іноземних мов: підготовка майбутніх учителів початкових класів до діяльності з навчання іноземних мов відбувається з урахуванням основних положень технологічного підходу завдяки розробці та впровадженню особистісно-орієнтованих та проектних технологій; забезпечення цілісності підготовки, її спрямованості на професійно-особистісний розвиток студентів; реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та студентів основі співтворчості.

Задля підтвердження доцільності та ефективності умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки, вважаємо за необхідне здійснити практичну апробацію, що є перспективою подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірюк Л. Я. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і технології (на матеріалі викладання російської мови): монографія. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2009. С. 25.
2. Введение в философию : Учеб. пособие для вузов / Авт. колл. : Фролов И. Т. и др. 3-е изд., перераб. и доп.: Монография. Республика, 2003. 609 с.
3. Ладанов И. Д. Мастерство делового взаимодействия : [метод. пособие для менеджеров]. Монография. ЦМИПС, 1989. 189 с.
4. Маркова А. К. Психология труда учителя : кн. [для учителя]. Монография. Просвещение, 1993. С. 64.
5. Перепелкина Ж. В. Формирование готовности будущего специалиста к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности : дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук. Калуга, 2001. 367 с.
6. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт : пособие [для учителей]. Киев: Рад.школа, 1988. 194 с.
7. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04. Ін-т педагогіки і психології проф.освіти АПН України. К., 2006. 560 с.
8. Управлінські аспекти соціальної роботи : курс лекцій / [М. Ф. Головатий, М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін.]. Київ : МАУП, 2004. 368 с.
9. Jone L. Ideas. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1984. 318 p.

REFERENCES

1. Biriuk L. Ya. Komunikatyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i tekhnolohii (na materialy vykladannia rosiiskoi

movy): monohrafiia. Hlukhiv : RVV Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka, 2009. S. 25.

2. Vvedenie v filosofiju : Ucheb. posobie dlja vuzov / Avt. koll. : Frolov I. T. i dr. 3-e izd., pererab. i dop.: Monografija. Respublika, 2003. 609 s.

3. Ladanov I. D. Masterstvo delovogo vzaimodejstvija : [metod. posobie dlja menedzherov]. Monografija. CMIPS, 1989. 189 s.

4. Markova A. K. Psihologija truda uchitelja : kn. [dlja uchitelja]. Monografija. Prosveshhenie, 1993. S. 64.

5. Perepelkina Zh. V. Formirovanie gotovnosti budushhego specialista k ispol'zovaniju inostrannogo jazyka v professional'noj dejatel'nosti : dis. na soiskanie uchen. stepeni doktora ped. nauk. Kaluga, 2001. 367 s.

6. Potashnik M. M. Pedagogicheskoe tvorchestvo: problemy razvitijai opyt : posobie [dlja uchitelej]. Kiev: Rad.shkola, 1988. 194 s.

7. Semenoh O. M. Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury (v umovakh pedahohichnoho universytetu): dys. ... doktora ped. nauk : spets. 13.00.04. In-t pedahohiky i psykholohii prof.osvity APN Ukrainy. K., 2006. 560 s.

8. Upravlinski aspekty sotsialnoi roboty : kurs leksii / [M. F. Holovaty, M. P. Lukashevych, H. A. Dmytrenko ta in.]. Kyiv : MAUP, 2004. 368 s.

9. Jone L. Ideas. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1984. 318 p.